

ПОГЛЕД КЪМ ФОРМИРАЩОТО ОЦЕНЯВАНЕ В УСЛОВИЯТА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО РОДЕН (БЪЛГАРСКИ) ЕЗИК – I– IV КЛАС

Мариана Мандева

Целта на обучението на детето е да го направи способно да се развива без помощта на учителя.

Е. Хабърд

I. Новият образователен модел и формиращото оценяване

Съвременното българско училище се модернизира в съответствие със световните образователни тенденции за **масовост, откритост, хуманизация, демократизация, непрекъснатост, стандартизация**. Дидактическите стереотипи отстъпват на **личностноориентиран образователен процес**, който поставя акцент върху **активната позиция на учещия**. Целта е да се формират **личности, способни да се реализират успешно в обществото** – самостоятелно и в партньорство с другите.

В съответствие с това **се променя характерът на преподаването и ученето**, и съответно – **приоритетите в дейностите на учителя и ученика**. “Движението” е от рефериране на информация от преподавателя към **самостоятелно търсене и конструиране на познанието**; от репродуктивна към **творческо-изследователска изява**; от заучаване на научни сведения към **усвояване на стратегии за решаване на проблеми**. Окуражават се поемането на **интелектуален риск, експериментирането на идеи, правото на избор за когнитивна дейност**. Насърчава се **индивидуалната експресия** и се формират **умения за работа в сътрудничество**. В процеса на обучението се делегират нови права и ангажменти на учещия – **ученикът носи отговорност за собственото си учене и проявява критична рефлексия** (самооценяваща и корекционна дейност).

Променя се и **позицията на учителя**, който **регулира и стимулира познавателната самостоятелност и творческа активност на децата**.

В логиката на новия образователен модел се вписва т.нар. “**формиращо оценяване**”. В практиката са известни различни техники за осъществяването му – “Огледално оценяване”, “Техники на Френе”, “Портфолия” и др. Обединяващото ги е разбирането, че оценяването трябва

да акцентува върху детските **постижения**, да води ученика към **образователен успех**. **Ученият е в активна позиция** – осигурява му се възможност да оценява обективно своите постижения и пропуски и да работи целенасочено за постигане на определени образователни цели.

“Оценяването е формиращо, само когато разликата между реалното и желаното (препоръчителното) ниво дава информация за промяна в тази разлика. При формиращото оценяване и преподавателят, и ученикът правят преценки за работата на учениците и стратегиите на учене спрямо целите на обучението. И двата субекта притежават ясната представа за придвижването към прогнозирания резултат и какво трябва да се направи, за да се намали разликата между реалното и желаното ниво.

Ключовите компоненти на формиращото оценяване могат да бъдат посочени като:

1. Регулярно планирани актове на оценяване.
2. Регулярно самооценяване от страна на учениците.
3. Обратна връзка за ученето.
4. Съобразяване на преподаването с оглед на резултатите от оценяването.” (Пакет за обучение на учители I и II клас 2003, с. 46)

Както пише М. Андреев, при формиращото оценяване се осъществява преход от “...оценяването на продукта (резултата) към оценяване на процеса, който води до този резултат, а това изменя сериозно предназначението на оценъчната процедура” (Андреев 1996, с. 409) и интензифицира образователния процес*.

II. Задача на текста

Данните от проведена от нас **анкета**** със сто и дванадесет начални учители и студенти стажанти от специалностите “ПНУП” и “НУПЧЕ” на Великотърновския университет сочат, че информаторите съзнават перспективността на формиращото оценяване, но признават, че са неуве-

* До изработването на Държавни образователни изисквания за оценяване то се извършва по критерии, съответстващи на учебните програми, Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и спецификата на учебните предмети.

** Анкетата е проведена през IX–X.2003 година по време на педагогическа практика в гр. В. Търново и курс за обучение на учители на I клас в гр. Силистра.

рени при реализацията му в практиката. Наблюденията ни върху образователния процес по роден език в началното училище също показват, че често се следват дидактически инерции – при оценяването на резултатите от обучението пред детето не се очертават ясно целите на интелектуалния му труд и очакваните ефекти; не се създават условия за рефлексия на ученика; приоритетно се зачита мнението на педагога за детските постижения и пропуски; учителят се предверява на сумативната оценка с нейния формализиращ характер и т.н.

В този контекст се определя **задачата на текста**: да се представят практически проверени решения за формиращо оценяване в условията на родноезиковото обучение в I – IV клас.

Очакването е да се подпомогнат началните учители и студентите от съответната специалност на ВУЗ при конструирането и реализирането на образователен процес, съответстващ на актуалните образователни тенденции.

III. Някои възможности за формиращо оценяване в условията на началното обучение по роден (български) език

Като илюстрация на представените теоретични постановки ще посочим пример за формиращо оценяване, осъществено в условията на експериментално обучение на речев етикет в ранна училищна възраст***.

За да се формират компетенции за етикетно общуване, учениците продуцират диалози в контекста на моделирани от учителя ситуации на социалностатусни и социалнорелеви отношения, отличителни за етикетната диалогична реч на носителите на българския език и по-конкретно – за “живия” детски говор.

Ще представим формулировки на апробирани учебни задачи от този вид.

II клас – тематична ситуация “Поздрав”:

A) “След обед, по време на разходка в парка второкласник среща свой съученик. С какъв “вълшебен” израз детето ще поздрави другаря си? А как ще отговори съученикът му? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин).”

*** Експериментът е проведен през периода 1998 – 2003 година с четиристотин ученици от I, II, III и IV клас на начални училища в градовете Бяла Слатина, В. Търново, Габрово, Монтана и села от съответните общини.

Б) "След обед, по време на разходка в парка второкласник среща своя учител. С какъв "вълшебен" израз детето ще поздрави учителя си? А как ще отговори учителят? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин)."

В) "След обед, по време на разходка в парка учителят среща свой ученик – второкласник, и го поздравява. Как ще стори това? А с какъв "вълшебен" израз ще отговори детето? Съставете кратък устен разговор по двойки (по чин)."

III клас – тематична ситуация "Молба":

А) "Сутрин, на път за училище третокласник моли свой приятел да го информира колко е часът. Какъв "вълшебен" израз ще ползва? А как ще отговори приятелят му? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин)."

Б) "Сутрин, на път за училище третокласник моли непознат по-възрастен човек да го информира колко е часът. Какъв "вълшебен" израз ще ползва? А как ще отговори по-възрастният човек? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин)."

В) "Сутрин, на път за училище третокласник е помолен от непознат по-възрастен човек да го информира колко е часът. Какъв "вълшебен" израз ще употреби по-възрастният човек? А какъв "вълшебен" израз ще ползва ученикът? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин)."

IV клас – тематична ситуация "Пожелание":

А) "Сутрин, в училище четвъртокласник поздравява свой съученик по случай рождения му ден. С какъв "вълшебен" израз ще стори това? А какво ще отговори съученикът му? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин)."

Б) "Сутрин, в училище четвъртокласник поздравява своя учител по случай рождения му ден. С какъв "вълшебен" израз ще стори това? А какво ще отговори учителят? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин)."

В) "Сутрин, в училище учителят поздравява свой ученик – четвъртокласник, по случай рождения му ден. С какъв "вълшебен" израз ще стори това? А какво ще отговори детето? Съставете кратък устен разговор по двама (по чин)."

Учениците работят в екипи по двама (по чин), като предварително се разпределят диалоговите роли на "временен" адресант и адресат.

Преди конструирането и продуцирането на диалозите с етикетни функции пред децата ясно се очертават **критериите**, във връзка с които трябва да градят речта си, за да постигнат комуникативен успех:

1. *Употреби подходящи "вълшебни" изрази, за да започнеш разговора (не забравяй от чие име говориш и към кого се обръщаш)!*

2. *Ползвай уместни "вълшебни" изрази, за да продължиш разговора (не забравяй от чие име говориш и на кого отговаряш)!*

3. *Служи си с подходящи мимики (поглед, усмивка) и жестове (движения на тялото)!*

4. *Ползвай уместни за случая сила и тон на гласа!*

Преди продуцирането на диалозите се предоставя време за **самоподготовка** (5-7 минути).

За да се избегнат дефекти в комуникацията, децата от всеки екип биват насочвани при нужда да правят **справка** с въведения в класа алгоритъм за ориентация в комуникативната адресация на речевите етикетни актове и за адекватен избор на етикетна формула от дадено лексико-семантично поле (вж.: Приложение № 1), с езиковите етикетни знаци, записани в личните речници по речева учтивост (вж.: Приложение № 2), с правилата за опериране с етикетния параезик, отразени върху специално табло, поставено на видно място в класната стая (вж.: Приложение № 3).

Следва се **образователна стратегия**, според която **базисната лингвистична информация**, въведена в предходни уроци по роден език, **не се наизустява**. Тя се стабилизира и обогатява чрез **опериране с нея в условията на комуникация**, на изпълнението на конкретни комуникативни задачи с действителна стойност за автентичната реч на малките ученици.

Децата биват приучавани да съзнават ясно предварително поставени цели, които трябва да постигнат чрез речта си; **да се стремят да предотвратят грешки в общуването**, като внимателно обмислят бъдещата си речева изява и боравят самостоятелно и в партньорство със съкипника с нужните лингвистични сведения.

Следва **речево етикетно производство** на двойките ученици.

Продуцираните от децата диалози се записват чрез технически средства – касетофон или видеокамера. Записите се изслушват и гледат внимателно и се преминава към **рефлексираща дейност** (самооценка и корекция).

Припомнят се предварително поставените критерии за речево етикетно производство.

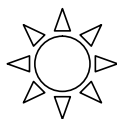
В този контекст следва **самооценка** на децата автори на коментирана речева етикетна продукция.

Останалите ученици от класа също изказват мнението си за постиженията и несполуките на своите другари и отправят препоръки за усъвършенстване на речевата етикетна изява.

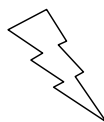
Те предварително са разпределени от учителя в четири екипа. Всеки екип оценява коментираната речева етикетна изява във връзка с един от поставените критерии за речево етикетно производство. Например: учениците от първия екип следят комуникативната целесъобразност на употребените езикови средства при установяване на контакта; децата от втория екип с повишено внимание оценяват уместността на ползваните етикетни формули за продължение на разговора; участниците в третия и четвъртия екип следят комуникативната целесъобразност на параезика (фонация, мимики, жестове).

Слушайки етикетните изяви на другарите си, учениците биват насърчавани от учителя да си водят кратки работни бележки, посредством които да мотивират оценката си сполуките и несполуките на речевата продукция, която е обект на анализ, и да изкажат препоръки към съучениците си, продуцирали даден диалог.

Предвид психологията на възрастта (7-11 години), при обсъждането на устните диалогични етикетни прояви се ползват специално въведени символи – вариант на дидактичната игра:

Браво!

Опитай отново!

Така с **общите усилия на всички в класа** се формира **цялостна оценка** за качеството на продуцираните диалози с етикетни функции и се отправят **препоръки** за усъвършенстването им.

Учителят също изказва мнението си за достойнствата и несъвършенствата на детското речево производство. Той знае, че поощрението е разковничето на успеха, и затова **акцентува върху постиженията** на своите ученици. Добронамерено **изказва** и **препоръки** за бъдеща корекционна дейност на децата.

Работата приключва, едва след **редактиране на обсъжданата в класа речева етикетна изява по посока на комуникативната ѝ ефективност.**

Много важно на този етап от обучението е **учителят да диференцира и индивидуализира дейността си съобразно с постиженията и пропуските на отделните ученици.** Някои деца се нуждаят от сетивни опори, други – от смислови опори, трети – от работа по образец и т.н. Ангажимент на учителя е да съобрази дейността си с това.

Задължително е педагогът да има предвид, че:

- **грешката съпътства работата на всеки ученик на определен етап от познавателната му дейност;**
- **важно е да се установят причините за допуснатата грешка;**
- **нужно е да се привлече вниманието на детето върху дадената грешка; да му се посочат пътища за корекция и да му се подсказват алгоритми за самопроверяване.** (вж. по-подр.: Василева)

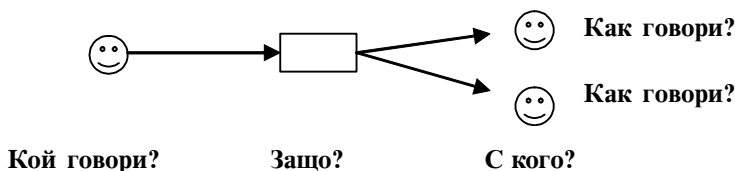
Много важно за ефективността на обучението на речев етикет в ранна училищна възраст е **наред с пробуждането на потребност от участие в комуникация, съобразена с етикета, наред с провокирането на критична рефлексия, да се насърчи увереността на учениците за “можене” успешно да се справят с поставените учебни задачи.**

В заключение ще кажем, че представените методически идеи не изчерпват разглеждания проблем. Въпросите, свързани с формиращото оценяване, са полезно предизвикателство пред началната училищна педагогика и в частност – пред методиката на обучението по роден (български) език. В този смисъл се надяваме, че даваме скромен принос за интерпретацията на един проблем, чертаещ актуални перспективи в българското образователно пространство.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Андреев, 1996*: Андреев. М. Процесът на обучението. Дидактика. С., 1996.
2. *Василева, 2002*: Василева, Ем. Детето в началното училище. С., 2002.
3. *Пакет за обучение на учители (I и II клас) 2003*: Пакет за обучение на учители I и II клас. Проект “Модернизация на образованието”. С., 2003.

Приложение
Приложение № 1
Алгоритъм за ориентация в комуникативната адресация
на речевите етикетни актове и за адекватен избор
на етикетна формула

Приложение № 2
Личен речник по речева учтивост

При феята “Здравей!”

“Вълшебни” изрази за разговор с:

връстник, близките възрастни: учителя или друг по-възрастен човек:

“Здравей!”

“Добро утро!”

“Привет!”

“Добър ден!”

“Добър вечер!”

“Добър вечер!”

При феята “Моля!”

“Вълшебни” изрази за разговор с:

връстник, близките възрастни: учителя или друг по-възрастен човек:

“Моля те!”

“Моля Ви!”

“Много те моля!”

“Много Ви моля!”

“Ако обичаш!”

“Ако обичате!”

При феята “Пожелавам ти!”

“Вълшебни” изрази за разговор с:

връстник, близките възрастни: учителя или друг по-възрастен човек:

“Желя ти...”

“Желя Ви...”

“Бъди здрав (а) и...”

“Пожелавам Ви здраве и...”

“Пожелавам ти...”

“Приемете пожеланията ми за...”

Приложение № 3

Правилата на Вежливко

1. При разговор **слушаме** внимателно събеседника си. Не го прекъсваме. Гледаме го в очите.

2. **Говорим** ясно и отчетливо. Служим си с подходящи за случая сила и тон на гласа.

3. Спазваме научените правила **кой пръв поздравява и се сбогува, кой пръв подава ръка при запознаване.**

4. Когато **поздравяваме и се сбогуваме** на улицата, в магазина, в автобуса, на връстника и на близките си можем да махнем с ръка или да ги потупаме по рамото. Когато събеседникът ни е по-възрастен (учителят, директорът на училището или друг непознат, слабо познат човек), кимаме с глава или подаваме ръка. Усмивваме се.

A LOOK AT THE ALTERNATIVE LANGUAGE ASSESSMENT IN TEACHING BULGARIAN AS A FIRST LANGUAGE 1ST – IVTH GRADE

MARIANA MANDEVA

Summary

Practically tested decisions about the formative assessment of primary school educational results in the mother tongue (Bulgarian) are presented.